

BÝT DOBRÝ<sup>a</sup>

Peter Stemmer

## I

Důležitým, pokud ne dokonce nejdůležitějším úkolem filosofie je objasnit, jak si svým myšlením a jednáním osvojujeme svět. Jeden, pro nás bytostný způsob vztahu ke světu spočívá v tom, že pronášíme hodnotící soudy. Jakým způsobem se tedy vztahujeme ke světu a co přesně činíme, když takto soudíme? Nejprve lze za velmi širokého souhlasu negativně říci, že hodnotícím soudem svět jednoduše nepopisujeme, že prostě netvrdíme, že se to s věcí má tak a tak. Činíme totiž více než toto. Ale co je toto „více“, co je „evaluativní plus“, jež hodnotící soud podává nad to, co má společné s deskriptivním soudem? Tuto otázku diskutuje metaetika 20. století nepřetržitě od vydání *Principia Ethica* G. E. Moora (1903), přičemž ve středu zájmu právem stojí analýza centrálního hodnotového slova „dobrý“. Co tedy děláme, když o něčem říkáme, že je to dobré? Jedna teze, jež byla přednesena již dříve v návaznosti na rozdílná tradiční pojetí, říká, že slovem „dobrý“ nepřisuzujeme kvalitu, nýbrž relační vlastnost: být dobrý znamená být předmětem nějakého pozitivního postoje, nějaké, jak se říká, „pro-attitudy“.<sup>1</sup> Existuje mnoho „pro-attitud“ a na základě

<sup>a</sup> P. Stemmer, *Gutsein*, in: *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 51 (1997), 1, str. 65–92. Redakce děkuje nakladatelství *Vittorio Klostermann*, Frankfurt a. M., za laskavé svolení publikovat tento text v našem časopise.

<sup>1</sup> Termín „pro-attituda“ byl vynalezen, aby se jím sjednotily velmi rozdílné věci; tak jsou v něm zahrnuty nejenom stanoviska v přesném smyslu toho slova, nýbrž i jednání. Aspekt, který je společný všem kladným postojům, je aspekt „být pro“. R. B. Perry, *General Theory of Value*, New York 1926, používal nejprve výraz „interest“, aby shrnul rozdílná stanoviska pro i proti: „It is characteristic of living mind to be *for* some things and *against* others... It is to this all-pervasive characteristic of the motor-affective life, this state, act attitude or disposition of favor or disfavor, to which we purpose to give the name of ‚interest‘.“ (str. 115); W. D. Ross, *Foundations of Ethics*, Oxford 1939, str. 254, mluvil pak o „favourable attitude“, A. C. Ewing, *A Suggested Non-naturalistic Analysis of Good*, in: *Mind*, 48, 1939, str. 1–22, zvl. 8, o „pro-attitude“.

jejich specifika se rozlišují různé analýzy: být dobrý znamená být ceněn, být žádán, být doporučován, volen, upřednostňován, buď určitou osobou, určitou skupinou osob, většinou lidí nebo všemi lidmi. Jedna ze záhy odhalených chyb tohoto způsobu analýzy spočívá v tom, že taková analýza dělá z hodnotících soudů pouze soudy deskriptivní. Říci totiž o něčem, že je to ceněno či doporučeno tou a tou osobou či skupinou osob, je pouze deskriptivní soud. „Evaluativní plus“ hodnotícího soudu zde tudíž není uchopeno.

I přes tento nezdar se zdálo, že bychom nemuseli při analýze toho, co je dobré, začínat zcela nanovo, nýbrž mohli bychom zachovat základní ideu dosavadního návrhu, totiž vztah k „pro-attitudé“, a pouze ji modifikovat. Pokusy o rozvinutí lepší koncepce byly podniknuty ve dvou směrech. Jeden směr říká, že v hodnotícím soudu *netvrdíme*, že je něco předmětem kladného postoje, nýbrž že spíše *vyjadřujeme* svůj vlastní kladný postoj. Tuto expresionistickou teorii skvěle formuloval Ayer v roce 1936 v VI. kapitole své knihy *Language, Truth and Logic*; téměř ve stejné době a nezávisle na Ayerovi navrhl podobnou, třebaže komplexnější analýzu Stevenson.<sup>2</sup> Funkcí toho, co obvykle nazýváme etický soud, je tedy, jak zní Ayerova shrnující formulace, vyjádřit pocit vůči určitým věcem, nikoli o těchto věcech něco tvrdit.<sup>3</sup> Etický soud není ve skutečnosti soudem, nýbrž jen zdánlivým soudem. Obtíže tohoto pojetí jsou zřejmé. Snad největším problémem tohoto pojetí je, že zcela převrací naše intuitivní porozumění hodnotícímu souzení. Výpovědi typu: mučení je špatné, nechápeme jako pouhá vyjádření subjektivního pocitu, který někdo jiný může, ale také nemusí zažívat. S takovýmto soudem spojujeme spíše nárok na objektivitu (ať již je tím myšleno cokoli). To znamená, že nepokládáme za náhodu, když při hodnocení něčeho použijeme formu soudu.

Jiný pokus o překonání mylných pojetí, podle kterých se v hodnotícím soudu konstatuje fakt nějakého kladného postoje, vykládá hodnotový soud takto: říci o něčem, že je to dobré, neznamená, že je to tou a tou osobou žádáno, doporučováno či že tomu ta a ta osoba dává přednost, nýbrž že je to *hodno* žádosti, doporučení či přednosti. Je *správné*, *rozum-*

<sup>2</sup> Ch. L. Stevenson, *The Emotive Meaning of Ethical Terms* (1937), in: *týž, Facts and Values*, New Haven 1963, str. 10–31.

<sup>3</sup> A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, London 1936, str. 111: „...in every case in which one would commonly be said to be making an ethical judgement, the function of the relevant ethical word is purely 'emotive'. It is used to express feeling about certain objects, but not to make any assertion about them.“

*né* mít odpovídající kladný postoj, takový postoj *bychom měli* mít. – Tato analýza se nedostává do potíží expresionismu a je zřetelně lepší než její primitivní předchůdkyně: říci o něčem, že si to *zaslouží*, aby tomu byla dána přednost,<sup>4</sup> je pochopitelně hodnotící soud, a nikoli jen popis. Navíc toto pojetí uniká námitce, jež byla opakovaně vznášena proti dřívějšímu pojetí, totiž že je prostě nepřijatelné, aby nebylo možné o něčem, čemu ta a ta osoba dává fakticky přednost, smysluplně říct, že to přesto není dobré. Nová koncepce dovoluje říci, že něčemu bude sice fakticky dána přednost, ale že to přesto není dobré, totiž že to není *hodno* toho, aby tomu byla dána přednost.

Tato vylepšená koncepce – poněvadž nemáme vhodnější jméno, budu ji nazývat „normativní teorie“ – byla stejně jako expresionismus uvedena do diskuse ve 30. letech W. D. Rossem a zvláště pak A. C. Ewingem.<sup>5</sup> Teorie je ovšem starší. Velmi jasně a účinně ji formuloval Brentano. Jeho shrnujícím termínem pro rozdílné kladné postoje, hovoří o „pozitivních vztazích mysli“, je „láska“; význam „dobrého“ určuje tedy takto: „Něco nazýváme dobrým, je-li k tomu se vztahující láska pravou láskou. To, co je milováno pravou láskou, to, co je hodno lásky, je dobré v nejširším smyslu slova.“<sup>6</sup> – Koncem 40. a začátkem 50. let přejímají tuto koncepci St. E. Toulmin a P. H. Nowell-Smith a vyjímají ji z kontextu intuicionismu, v němž se nachází u Rosse a Ewinga (jako i u Brentana). Toulmin označuje „dobré“ jako gerundivní pojem a asociuje tak latinskou formu gerundiva (např. „vir laudandus“). Gerundivní pojmy charakterizují něco jako „worthy of something-or-other“.<sup>7</sup> „Dobrym“ se charakterizuje něco jako „worthy of approval“.<sup>8</sup> I pro Nowell-Smithe je „dobré“ gerundivní slovo, „dobré“ má „gerundive force“ či též „pro-force“.<sup>9</sup> Říci o něčem, že je to

<sup>4</sup> Výraz „vorziehenswert“ překládáme do češtiny buď jako „zaslouží si, aby mu byla dána přednost“ nebo také jako „hodno přednosti“. – Pozn. vyd.

<sup>5</sup> W. D. Ross, cit. d., str. 275–278; A. C. Ewing, cit. d.; viz také *týž, The Definition of Good*, London 1948, str. 145–168.

<sup>6</sup> F. Brentano, *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, 1907, Hamburg 1955<sup>4</sup>, str. 19.

<sup>7</sup> St. E. Toulmin, *An Examination of the Place of Reason in Ethics*, Cambridge 1950, str. 70–72. – Asociace latinského gerundiva vede patrně k Ch. L. Stevensonovi, *Ethics and Language*, New Haven 1944, str. 257.

<sup>8</sup> St. E. Toulmin, cit. d., str. str. 39.

<sup>9</sup> P. H. Nowell-Smith, *Ethics*, Oxford 1957, nejprve 1954, str. 143, 145; srv. k rozborům gerundivních pojmů str. 58, 62, 65, 132–135, 140–143.

dobré, znamená tudíž říci, že je správné, že je rozumné zaujmout k tomu kladný postoj. Nazývá-li někdo něco „dobrým“, dává tím na srozuměnou, že je správné či rozumné, abychom to učinili nebo abychom se k tomu chovali určitým způsobem. Odtud je již jen krůček k performativní analýze „dobrého“, jež říká, že „dobré“ se užívá k tomu, abychom něco doporučili, nebo abychom poradili, jak jednat, či jak se chovat.

Dále bych chtěl zkoumat normativní teorii dobra – jeden z dominantních proudů metaetiky ve 20. století –, především s ohledem na to, zda se jí podaří přiměřeně určit „evaluativní plus“ hodnotových vět a speciálně vět o „dobrém“. Můj záměr je tedy v tomto pojednání kritický, nikoli konstruktivní. Nejprve se budu zabývat variantou teorie, jež je zastávána nejčastěji; jde o variantu, která v *dávání přednosti* spatřuje specificky kladný postoj, na základě čehož se věří, že být „dobrým“ znamená „být hoděn přednosti“. Budu při tom vycházet z výkladů E. Tugendhata, který takovou analýzu ‚být dobrý‘ diferencovaně rozvinul.

## II

Tugendhat začíná svou analýzu tvrzením, že nazýváme-li něco „dobrým“, dáváme tím na srozuměnou, že jsme „pro to“. Vyjadřujeme tedy kladný postoj. „Dobré“, říká se zde (při poukazu na Nowell-Smithe), je „kladné slovo“.<sup>10</sup> I když jsou Tugendhatovy formulace v uvedeném díle nápadně expresionistické, ihned se vymezuje vůči Ayerovi a Stevensonovi tím, že rozliší subjektivní a objektivní kladné postoje. Subjektivní kladné postoje jsou takové, které mají svou příčinu v tom, kdo právě soudí, v jeho individuálních zálibách, pocitech a náklonostech;<sup>11</sup> vyjadřují se větami jako „mám rád“ nebo „líbí se mi“.<sup>12</sup> Objektivní kladné postoje jsou takové, pro něž máme objektivní důvody, jsou to *zdůvodněné* kladné postoje. Takové objektivní kladné postoje vyjadřujeme tím, že něco nazveme „dobrým“. Dáváme tím na srozuměnou, že jsme na základě objek-

<sup>10</sup> E. Tugendhat, *Vorlesungen über Ethik* (= *VEth*), Frankfurt a. M. 1993, str. 49; srv. též, *Sprache und Ethik* (= *SpEth*), 1981, in: E. Tugendhat, *Philosophische Aufsätze*, Frankfurt a. M. 1992, str. 275–314, zvl. 280.

<sup>11</sup> *VEth*, str. 50, *SpEth*, str. 281.

<sup>12</sup> *SpEth*, str. 280.

tivních důvodů pro..., nebo – i tak to lze nyní formulovat – že to lze zdůvodnit.

Čím je kladný postoj specifický, je-li někdo dobrý či něco dobré? Tugendhat odpovídá: „Tam, kde se mluví o ‚dobrém‘, stojíme před volbou.“<sup>13</sup> To, že je někdo či něco dobré, znamená, že si to zaslouží, aby tomu byla dána přednost, že si to zaslouží, aby jemu, jí či tomu byla objektivně dána přednost.<sup>14</sup> Nazývat něco „dobrým“, neznámá říkat, že tomu někdo, skupina osob či většina lidí, dává přednost, nýbrž „že tomu má být dána přednost“, že je tomu třeba „na základě rozumové úvahy dát přednost“.<sup>15</sup> Něco nazýváme „dobrým“, když „se domníváme, že můžeme zdůvodnit, proč je tomu třeba dát přednost“.<sup>16</sup>

## III

Proti takovému pojetí lze, jak se domnívám, vznést dvě námitky. – *Za prvé* není pravda, že když něco nazýváme „dobrým“, stojíme před volbou. Tezí, že užití slova „dobré“ je v konečné fázi vztaheno k situaci volby, zastával dlouho také Hare.<sup>17</sup> Před jakou volbou však stojím, říkám-li: „Augustus byl dobrý císař“? Je přece zřejmé, že před žádnou. Nebo vrátím-li se z návštěvy u přátel a své ženě řeknu: „Marie je ostatně dobrá matka.“ Před jakou volbou stojím v tomto případě? Před žádnou. Myšlenka, že „dobré“ se užívá vždy tehdy, aby se v situaci volby označila alternativa, které je třeba dát na základě rozumové úvahy přednost, není zřejmě správná. Můžeme se pokusit zachránit ji tím, že řekneme, že „dobré“, aby bylo smysluplně užito, nemusí být užito v aktuální situaci volby, že stačí si představit budou-

<sup>13</sup> *VEth*, str. 50.

<sup>14</sup> Tamt., str. 51.

<sup>15</sup> *SpEth*, str. 280; srv. též 281, 284.

<sup>16</sup> E. Tugendhat, *Probleme der Ethik* (= *PrEth*), Stuttgart 1984, str. 68. – Stejná analýza jako u Tugendhata se nalézá i u U. Wolfové, *Das Problem des moralischen Sollens*, Berlin 1984, str. 163. „Dobré“, říká se zde, znamená, že „v situaci volby je třeba dát přednost zdůvodněně.“

<sup>17</sup> Srv. R. M. Hare, *The Language of Morals*, Oxford 1952, str. 127. Hare zde říká, že primární funkcí „dobrého“ je něco doporučit. A něco doporučit znamená, „to guide choices, our own or other people's, now or in the future“. Všechny hodnotové soudy jsou vpsled vztaheny k situaci volby. Tuto tezi potvrdil Hare o čtyřicet let později ve své odpovědi P. Schaberovi, in: C. Fehige – G. Meggle (vyd.), *Zum moralischen Denken*, II, Frankfurt 1995, str. 348–356, 355.

cí situaci volby nebo situaci volby vůbec fingovat. Tato modifikace však není k ničemu. V budoucnosti nebudu volit mezi různými římskými císaři ani já, ani tak nebudou činit mí partneři v rozhovoru; ani si nevymyslím takovou situaci volby, patřící zcela do říše fantazie, a přece mi připadá smysluplné říci o Augustovi, že to byl dobrý císař. Nemusíme se uměle přesazovat do situace, v níž nejsme, abychom smysluplně našli toto použití slova „dobrý“. – „Evaluativní plus“, které hodnotové slovo „dobrý“ přináší, musí být, jak se ukazuje, něco jiného než to, co řídí jednání v situaci volby. K tomuto bodu se ještě vrátím v oddíle XII.

#### IV

*Druhá* námitka ukazuje, že „dobré“, neznamená „hodno přednosti“. Ani kdyby bylo užívání slova „dobré“ vždy vázáno na situaci volby, neznameno by „dobré“ „hodno přednosti“. Dříve než tuto námitku rozvedu, je důležité rozlišit dva způsoby užívání výrazu „hodno přednosti“. Jeden způsob nazývám „superlativním“, druhý „komparativním“. Superlativní je zvláštním případem komparativního, podobně jako je vůbec superlativ zvláštním případem komparativu: nejvyšší hora je ta, která je vyšší než všechny ostatní hory. Podobně se výrazu „hodno přednosti“ užívá v superlativním významu, když v nějaké situaci, v níž musím volit např. mezi čtyřmi opcemi – *A, B, C, D* –, řeknu bez dalšího dodatku: „*A* je hodno toho, aby mu byla dána přednost.“ To znamená, že *A* je třeba dát přednost vzhledem ke *všem ostatním* opcím. To, že je někdo či něco „hodno přednosti“ znamená, že je vyzvednuta jedna alternativa vůči všem ostatním. To, že je něco hodno přednosti je individualizující vlastnost, stejně jako jsou individualizující i „ordinální“ vlastnosti („nejvyšší hora“, „čtvrtá nejdleší řeka“). Je-li *A* v tomto smyslu hodno přednosti, je třeba *A* zvolit. Bylo by iracionální *A* nezvolit. To, že je *A* hodno toho, aby mu byla dána přednost, lze také vyjádřit normativní větou: „*Musíme* (nebo: *měli bychom*) *A* zvolit.“ – Jestliže však vzhledem k oněm čtyřem opcím řeknu, že *A* je *ve srovnání s C* hodno toho, aby mu byla dána přednost, přirozeně to neznamená, že *A* je třeba dát přednost před všemi ostatními opcemi, neboť *A* je třeba dát přednost pouze před *C*. Toto užití výrazu „hodno přednosti“ je komparativní. „Hodno přednosti“ v tomto případě nevyzvedá jednu alternativu vzhledem ke *všem ostatním*. To, že *A* je *ve srovnání s C* hodno přednosti, nevylučuje, že totéž platí i pro *B*. Být tímto způsobem hoden přednosti, nepředstavuje tudíž

žádnou individualizující vlastnost. Proto ani to, že *A* na rozdíl od *C* je hodno přednosti, neznamená, že je třeba *A* zvolit, totiž že *A* nezvolit by bylo iracionální.

Tuto diferenci lze v užívání výrazu „hodno přednosti“ snadno přehlédnout, neboť se často orientujeme jen podle jednoho určitého druhu situace volby, totiž toho, kde jsou jen dvě opce. V tomto případě být hoden přednosti vzhledem k jedné alternativě znamená, být přirozeně zároveň hoden přednosti vzhledem ke *všem ostatním* alternativám. Rozdíl mezi komparativním a superlativním užíváním výrazu „hodno přednosti“ se tudíž v těchto speciálních případech nevyskytuje.

V jakém smyslu se výrazu „hodno přednosti“ užívá v tezi, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“? U Tugendhata lze nalézt obě pozice, jednu tuto, podruhé onu, aniž by bylo možné poznat jejich vzájemný rozdíl. Přitom mají ovšem zřetelnou převahu výpovědi, v nichž je „dobré“ jakožto „hodno přednosti“ užito v komparativním smyslu, nebo v nichž se takové užití předpokládá. – Oba pokusy o určení významu být „dobrý“ budu postupně analyzovat.

#### V

Jestliže Tugendhat bez dalšího dodatku říká, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“, pak se zdá, jako by „hodno přednosti“ chápal superlativně. A tento dojem posiluje řada jednoznačných výpovědí. Tugendhat tak uvádí, že říci o noži, že je dobrý, znamená: „Musíme-li zvolit nějaký nůž, je rozumné... zvolit tento“,<sup>18</sup> bylo by nerozumné „tento nezvolit.“<sup>19</sup> Že je nějaký nůž dobrý, znamená tedy, že je v superlativním smyslu slova hoden toho, aby mu byla dána přednost. To, co platí pro „být dobrý“ v atributivním smyslu, platí stejně tak v predikativním smyslu: říci, že chceme-li dosáhnout *X*, je dobré zvolit *Y*, znamená, jak říká Tugendhat, že „by bylo nerozumné, nezvolit je (totiž *Y*)“.<sup>20</sup> Že zvolit *Y* je dobré, v tomto případě znamená, že *Y* je v superlativním smyslu hodno přednosti: *musíme* je zvolit na základě rozumové úvahy.<sup>21</sup> Na závěr Tugendhat říká: Věta, v níž je něčemu přisouzeno „dobré“, je „přeložitelná... do normativní věty... Tako-

<sup>18</sup> *SpEth*, str. 282.

<sup>19</sup> *PrEth*, str. 68 n.

<sup>20</sup> *Tamt.*, str. 69.

<sup>21</sup> *Srv. též SpEth*, str. 282, 281.

vou normu lze označit za normu rozumu, neboť má tento smysl: „Nejednáš-li tak, nejednáš na základě rozumové úvahy.“<sup>22</sup> Ve *Vorlesungen* Tugendhat explicitně spojuje pojem dobrý s pojmem praktické nutnosti: Ve větě typu: „Bylo by dobré učinit to a to“, se „jednání považuje za prakticky nutné...“<sup>23</sup> Osoba, která „by nejednala tak, jak v tomto smyslu jednat má/musí, jednala [by] irrationálně, tzn. že by nedosáhla svých cílů...“<sup>24</sup> – Je zřejmé, domnívám se, že ve všech těchto výpovědích je „dobré“ jakožto „hodno přednosti“ chápáno v superlativním smyslu. To, že nazvu něco „dobrým“, znamená, že ve srovnání se *všemi ostatními* opcemi vyberu vždy jednu jako jedinečnou, jež musí být zvolena racionálně. Dobré je vždy to, co nezvolit by bylo irrationální.

Na okraj budiž poznamenáno, že tato analýza termínu „dobré“ – obzvláště ve spojení s pojmem prakticky nutného – má dlouhé dějiny. Zvláště nápadná je tu shoda s Kantem. Ten také spojuje pojem dobra, alespoň v jeho praktickém, k jednání vztaheném užívání, s pojmem praktické nutnosti. Imperativ (v Kantově smyslu) říká, že něco má být vykonáno, či lépe, něco *musí* být vykonáno, neboť imperativ vyjadřuje praktickou nutnost. Kant to formuluje také tak, „že by bylo dobré něco vykonat...“<sup>25</sup> „Imperativ tedy vypovídá,“ jak Kant uvádí, „které skrze mne možné jednání by bylo dobré.“<sup>26</sup> To znamená, že věty: „To a to je dobré vykonat.“ a „To a to se musí vykonat.“ říkají jedno a totéž. V případě hypotetického imperativu, jenž vyjadřuje podmíněnou nutnost nějakého jednání, se jednání představuje, jak tvrdí Kant, jako dobré pro určitý cíl; v případě kategorického imperativu, jenž formuluje nepodmíněnou nutnost nějakého jednání, se jednání představuje jako dobré o sobě.<sup>27</sup> V obou případech by bylo irrationální nevykonat jednání, které je prakticky nutné, a podle Kanta tedy dobré. Jednání, jež je dobré, je to, které musí být vykonáno. Přičemž v případě hypotetického imperativu rozumí Kant dobrým jednáním takové jednání, které je ve srovnání se všemi ostatními

<sup>22</sup> *PrEth*, str. 69.

<sup>23</sup> *VEth*, str. 42 n.

<sup>24</sup> *Tamt.*, str. 43.

<sup>25</sup> I. Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (= *GMS*), str. 413 (česky: *Základy metafyziky mravů*, překl. L. Menzel, Praha 1974, str. 49).

<sup>26</sup> *GMS*, str. 414 (51).

<sup>27</sup> *Tamt.*, 414 (52).

alternativami nejlepší, které je tedy v superlativním smyslu hodno toho, aby mu byla dána přednost. Naopak v případě kategorického imperativu neplyne přisouzení „dobrého“, tedy toho, co se užívá jako morálně „dobré“, ze srovnání s ostatními možnostmi.<sup>28</sup> Být morálně dobrým je podle Kanta „absolutní“ vlastností. Praktická nutnost jednání, jež je charakterizované jako dobré, neplyne z toho, že jedání je ve srovnání se všemi ostatními možnostmi hodno přednosti. Kant by proto nesdílel Tugendhatovu tezi, že „dobré“ znamená v každém užití „hodno přednosti“. Je však podobně jako Tugendhat názoru, že se výrazem „dobrý“ v aplikaci na různá jednání charakterizuje jednání, které musí být vykonáno a které by tudíž bylo nerozumné nevykonat.

Jak má být nyní posouzena teze, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“ v superlativním smyslu? Tato teze, jak lze snadno ukázat, je chybná. To, že je něco dobré, neznámá, že je to individualizující vlastnost; přisouzením této vlastnosti se nevybírám, podobně jako při přisouzení superlativně užívaného „být hodno přednosti“, určité něco z nějakého množství jako jedinečné. Jazykově se to odráží v tom, že se „dobré“ zpravidla nepoužívá s určitým členem. V atributivním užití mluvíme o *nějakém* dobrém autě, nikoli o *tom* dobrém autě, o *nějakých* dobrých hodinkách, nikoli o *těch* dobrých hodinkách, o *nějakém* dobrém učiteli, nikoli o *tom* dobrém učiteli. V predikativním užití je tomu podobně: „Cvičit gymnastiku je dobré.“ znamená „Cvičit gymnastiku je *něco* dobrého,“ nikoli: „*to* dobré.“

Tuto skutečnost lze snadno ozřejmit na různých příkladech: Zeptám-li se svého bratra, co mám dělat po maturitě, mohl by odpovědět: „Bylo by dobré vystudovat něco praktického jako třeba práva.“ Znamená to, že je třeba dát přednost studiu práv, neboť bych se choval nerozumně, kdybych si studium práv nezvolil? V žádném případě. Můj bratr by totiž mohl, aniž by vzal cokoli zpět, dodat: „Dobré by bylo též nejprve cestovat a lépe se naučit jazyky.“ Zřejmě existuje více možností, které jsou dobré. Proto nazveme-li jednu možnost „dobrou“, neznámá to vybrat ji jako jedinečnou, jako tu, které dáme přednost před všemi alternativami. Víme-li, které z možností jsou dobré, nevíme ještě, které z alternativ je třeba dát přednost; víme to teprve tehdy, když víme, která z alternativ je nejlepší. Proto by můj bratr, kdyby

<sup>28</sup> Srv. k tomu I. Kant, *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis*, str. 217.

chtěl jednu z rozličných možností vyzvednout jako tu, která je hodna přednosti, musel říci: „*Nejlepší* je, abys studoval něco praktického.“ Je-li toto nejlepší, je to *pak* i hodno přednosti a je *pak* nerozumné zvolit něco jiného.

Totéž platí i tehdy, stojím-li před řadou hodiněk, z nichž bych si rád nějaké vybral (a koupil) a ptám se, které si mám vzít. Na odpověď: „Tyto hodinky jsou dobré“, mohu odvětit, že přeče je jistě více z těchto hodiněk dobrých. Řeknu-li o nějakých hodinčkách, že jsou dobré, ještě nevybíráš ty, kterým bych dal na základě rozumové úvahy přednost. Kdyby mi někdo řekl, které jsou nejlepší, byla by to úplně jiná situace. (Kvůli jednoduchosti zde přitom předpokládám, že jediným kritériem je kvalita.)

Vidíme tedy: to, čemu je třeba dát přednost v superlativním smyslu, není v situaci volby to, co je dobré, nýbrž to, co je lepší. Pojem hodno přednosti je vztažen k pojmu nejlepšího. – Ptáme-li se, jakou funkci má užívání slova „dobré“ v situaci volby, mohli bychom jako první přiblížení navrhnout, že „dobré“ označuje možnosti popř. exempláře, které vůbec přicházejí v úvahu. Slovem „dobré“ se vybírají možnosti popř. exempláře, které odpovídají určitému předpokládanému standardu. Proces zvažování, který v situaci volby směřuje k tomu, aby jednu z opcí vybral jako tu, již je na základě rozumové úvahy nutné zvolit, není tedy ještě uzavřen, jsou-li některé opce posouzeny jako dobré.

Ten, kdo v superlativním smyslu určuje „dobré“ jakožto „hodno přednosti“, dává, jak se ukazuje, pozitivu smysl superlativu – jako by pozitivu a superlativ znamenaly totéž. Není proto náhoda, že Tugendhat, ačkoli jeho „oficiální“ teze zní, že „*dobré*“ znamená „hodno přednosti“, při explikaci této teze sahá mnohdy intuitivně, jakoby veden věcí samou, k superlativu. Činí tak zajímavým způsobem, a to na místě, kde ve *Vorlesungen* zavádí pojem normy rozumu. Norma rozumu říká o nějakém jednání, že musí být vykonáno, nemáme-li se chovat iracionálně. Takovou normu by bylo možno v jazyce formulovat výrazem: „to je dobré...“; pak ale Tugendhat přeče jen v závorce dodává „nebo: to nejlepší“. <sup>29</sup> *To, co je nejlepší* učinit, je skutečně to, co se musí

<sup>29</sup> *VEth*, str. 42; srv. též *SpEth*, str. 282. – Totéž kolísání mezi pozitivem a superlativem nalezneme také např. u Newell-Smithe, cit. d., str. 91, 141 n. Nowell-Smith se domnívá, že základní funkcí „dobrého“ je „to express and explain a preference“ (142); ve skutečnosti však, jak si sám uvědomuje, vyjadřujeme preferenci tak, že říkáme, „this is the best thing for me to do“ (91).

učinit; v superlativním smyslu je tím, co je hodno přednosti. O tom, co je dobré učinit, to neplatí.

## VI

Avšak častěji než nahrazení pozitivu superlativem se u Tugendhata objevuje nahrazení pozitivu komparativem. Ačkoli jeho výslovně zmíněná teze, jak již bylo řečeno, zní, že „*dobré*“ znamená „hodno přednosti“, říká Tugendhat například: „Když říkáme, že něco je lepší, míníme tím, ... že tomu má být dána přednost.“<sup>30</sup> Nebo: „... lepší je to, co je hodno toho, aby mu byla dána přednost, tedy to, čemu je dána přednost zdůvodněně.“<sup>31</sup> Teze, že v situaci volby je hodno přednosti to, co je lepší, je bezpochyby pravdivá. Ovšem za předpokladu, že „hodno přednosti“ je užito v komparativním smyslu. Je tedy vlastní Tugendhatova teze, že „*lepší*“ – a nikoli „dobré“ – znamená „hodno přednosti“, a jeho kolísání mezi „dobrým“ a „lepším“,<sup>32</sup> pouze nepřesným vyjádřením, jež lze beze zbytku precizovat tím, že jen „lepší“, nikoli „dobré“ znamená „hodno přednosti“? Pokud toto přijmeme, znamená to, že přehlídíme něco rozhodujícího. To, že Tugendhat určuje „dobré“ výslovně jako „hodno přednosti“, a že „dobré“ a „lepší“ již však poté přesně neodděluje, není pouhá nepozornost; spíše se v tom ukazuje substanciální sémantická teze, že „dobré“ má implicitně komparativní smysl; nazývat něco „dobré“ znamená nazývat to „lepší než...“ Tugendhat se domnívá, že „dobré“ patří do skupiny adjektiv jako „vysoké“ a „dlouhé“, u nichž je komparativ sémanticky původnější než pozitiv.<sup>33</sup> To znamená, že bychom nejprve museli rozumět „lepšímu“, abychom potom mohli rozumět „dobrému“, nikoli naopak. S pomocí adjektiv jako „vysoké“ a „dlouhé“ uspořádáváme věci na stupnici, a totéž činíme i s adjektivem „dobré“. Něco je vyšší než něco jiného, je-li to na výškové stupnici výš, a něco je

<sup>30</sup> *SpEth*, str. 280; viz též 282.

<sup>31</sup> *VEth*, str. 51.

<sup>32</sup> Srv. např. *SpEth*, str. 280: „Když říkáme, že je to lepší, domníváme se, ... že tomu má být dána přednost... To, že tomu má být dána přednost... znamená, že tomu je třeba dát přednost na základě rozumové úvahy...“; a *SpEth*, str. 284: „...*dobré*“ znamená, že tomu má být dána přednost; a to v tomto případě znamená, že je tomu třeba dát přednost na základě rozumové úvahy.“ (kurz. P. S.); velmi jasně řečeno též v *PrEth*, str. 68; *VEth*, str. 42, 51.

<sup>33</sup> *PrEth*, str. 67.

vysoké, je-li to vyšší než průměr právě srovnávané třídy. Podobně je něco lepší než něco jiného, je-li to na stupnici výtečnosti výš, „a je to dobré, je-li to na stupnici poměrně výš nebo výše než průměr“.<sup>34</sup> „Dobré“ tedy znamená „lepší než průměr“, a tedy „hodno přednosti ve srovnání s průměrem“. – Tugendhatova skutečná teze, již on sám ovšem neformuluje tak jasně, tedy zní, že „hodno přednosti“ primárně určuje smysl „lepšího“, a že „dobré“ lze tak určit jen proto, že být dobrý je speciální formou být lepším: být dobrý tedy znamená být lepší než průměr. Být dobrý tedy neznamená být prostě hoděn předností, nýbrž být speciálním způsobem vzhledem k speciálnímu korelativu hoděn předností, totiž ve srovnání s průměrem. Z toho je také zcela zřejmé, že se zde hovoří o tom, co je hodno přednosti v komparativním smyslu.

Pokud jde o tezi o implicitně komparativním smyslu „dobrého“, odvolává se Tugendhat na Urmsonův článek *On Grading* (1950).<sup>35</sup> Urmson zde vykládá „dobré“ jako „přirazovací slovo“ („grading label“), jímž se na stupnici relativně přiřazuje něco k něčemu jinému. Takové přiřazení vždy předpokládá srovnání s jiným exemplářem srovnávané třídy a uspořádání od lepšího k horšímu. Dobré je pak něco, co se na stupnici „lepší a horší“ nachází relativně vysoko. Urmson sám nikdy explicitně nehovořil o komparativním smyslu „dobrého“. To před Tugendhatem učinil E. Sapir. „Dobré“ znamená, jak říká Sapir, „better than indifferent“.<sup>36</sup> Již Sapir byl zastáncem teze, že se termínem „dobré“ provádí přiřazení. Náзор, že výraz „dobré“ má implicitně komparativní smysl, rozvíjel ve 30. letech C. D. Broad, ovšem jen jako přirozenou hypotézu, která pro něj nebyla závazná.<sup>37</sup> Hare, Nowell-Smith a jiní se této úvahy chopili a plodně ji rozvinuli tak, že

<sup>34</sup> Tamt., srv též *VEth*, str. 50.

<sup>35</sup> J. O. Urmson, *On Grading* (1950), in: A. Flew (vyd.), *Logic and Language*, 2nd Series, Oxford 1953, str. 159–186.

<sup>36</sup> E. Sapir, *Grading. A Study in Semantics*, 1944, in: týž, *Selected Writings in Language, Culture and Personality*, Berkeley 1949, str. 122–149, zvl. 125.

<sup>37</sup> C. D. Broad, *Is „Goodness“ a Name of a Simple Non-natural Quality?*, in: *Proceedings of the Aristotelian Society*, 34, 1933/34, str. 249–268, 260: „It does seem to me conceivable that the relation denoted by ‚better than‘ might be more fundamental than the characteristic denoted by ‚good‘... This would make ‚good‘ a name of a relational property of a peculiar kind, in which the relation is that denoted by ‚better than‘.“ – Srv. též W. D. Ross, *The Right and the Good*, Oxford 1930, str. 67.

se teze o implicitní komparativitě „dobrého“ stala od 50. let takřka běžným výrokem metaetiky.<sup>38</sup>

## VII

Tuto tezi se vyplatí prozkoumat detailně, abychom uviděli, zda je správná. – Nejprve lze konstatovat, že komparativy jako „vyšší“ a „delší“ mají s komparativem „lepší“ společnou vlastnost, která je odlišuje od ostatních komparativů a která se týká vztahu komparativu a pozitivu: přisouzení jednoho z těchto komparativů nepředpokládá přisouzení odpovídajícího pozitivu. Nějaká věž může být vyšší než jiná, aniž by byla vysoká. I nízká věž může být vyšší než jiná věž. Právě tak může být něco lepší než něco jiného, aniž by to bylo dobré. Také ze dvou špatných věcí může být jedna lepší než druhá. Jinak je tomu u komparativů jako např. „pilnější“ nebo „krásnější“. O dvou líných žácích nelze říci, že jeden je pilnější než druhý. A o dvou ošklivých věcech, že jedna je hezčí než druhá.

Způsob fungování komparativů prvního typu lze pro případy jako „vyšší“ či „delší“ objasnit následujícím způsobem: komparativem „vyšší“ se srovnávají předměty co do jejich výšky. Přitom vlastnost mít výšku zahrnuje jak vlastnost být vysoký, tak i vlastnost být nízký. Vždyť i nízká věž má určitou výšku.<sup>39</sup> Výškový rozměr, který nějaký předmět má, se určuje srovnáním. *Bud'* srovnáním s nějakým jiným předmětem, který má výšku. Výsledkem srovnání je pak to, že předmět je *vyšší* či *nižší než* nebo *tak vysoký jako* jiný předmět. *Nebo* se výška předmětu určuje srovnáním s mírou, která je základem výškové stupnice a jejího metrického členění, tedy prototypu metru. Určuje-li se výška předmětu pomocí výškové stupnice, je takové srovnání implicitní. Neboť to, že je věž 18 m vysoká, znamená, že je osmnáctkrát tak vysoká, jako je dlouhý etalon metru. Na výškové stupnici lze každému

<sup>38</sup> Srv. např. R. M. Hare, cit. d., str. 183 n., 186; P. H. Nowell-Smith, cit. d., str. str. 91, 146, 149; K. Baier, *The Moral Point of View*, New York 1958, str. 59 n.; viz. též P. W. Taylor, *Normative Discourse*, Englewood Cliffs 1961, str. 7 n.; J. Rawls, *A Theory of Justice*, Oxford 1971, str. 399, 435, 437 [česky: *Teorie spravedlnosti*, Praha 1995]; U. Wolf, cit. d., str. 151 n.

<sup>39</sup> Výška se nazývá též *dimenze*, kterou mají společnou jak vysoké, tak nízké předměty. Proto se v jazykovědě adjektiva typu „vysoký“, „dlouhý“, „široký“ označují někdy jako „dimenzní adjektiva“. Srv. P. Eisenberg, *Grundriß der deutschen Grammatik*, Stuttgart 1989<sup>2</sup>, str. 240 n.; M. Bierwisch – E. Lang (vyd.), *Grammatische und konzeptuelle Aspekte von Dimensionsadjektiven*, Berlin 1987.

předmětu, který má výšku, přiřadit metricky fixované místo. O každém předmětu, ať jakkoli nízkém, lze tedy říci, že je tak a tak vysoký. V tomto metrickém použití přistupuje k „vysokému“ vždy udání míry: věž je 18 m vysoká, psací stůl 92 cm, sklenice 10 cm.

Je zřejmé, že všechna tato srovnání předpokládají pojem výšky. Komparativ „vyšší“, srovnávací („tak vysoké jako“) i metrické použití pozitivu „vysoký“ jsou vůči němu sekundární. Nemůžeme srovnávat věci, aniž bychom věděli, v čem je srovnáváme. Kdo říká, že něco je vyšší než..., musí mít představu o tom, co je to výška předmětu, na rozdíl od jeho jiných aspektů, jako např. váha, teplota, barva.

Jak lze rozumět pozitivu „vysoký“ ve větě: „Tato věž je vysoká (vysoká věž)“? Jak ukazuje již varianta „věž je vysoká“, je toto užití (na rozdíl od srovnávacího a metrického užití) logicky atributivní, tj. kritéria aplikace slova „vysoké“ závisí na tom, jakému druhu předmětu se přisoudí: věž je vysoká *jakožto věž*. A to vysoká *ve srovnání* s ostatními věžemi. Proto se i toto užití „vysokého“, ačkoli neudává žádný korelativ a ani není určeno udáním míry, zakládá na srovnání. Kdo říká: „Toto je vysoká věž.“, říká tolik jako: „Tato věž je (zřetelně) vyšší než průměrně vysoká věž.“ Kdo něco nazývá v tomto smyslu „vysokým“, srovnává tak výšku posuzovaného předmětu s průměrnou výškou předmětů vztahové třídy a zjišťuje, že první výška je větší než druhá. Toto použití termínu „vysoké“ je tedy implicitně komparativní, pozitiv je zde skrytým speciálním případem komparativu. To vysvětluje možnost přisoudit nějakému předmětu komparativ „vyšší“, aniž bychom mu přisoudili, jak dále uvedu, komparativní pozitiv.

Nyní mohu své úvahy o sémantice výrazu „vysoké“ snadno shrnout: všechna užití se zakládají na srovnání vzhledem k výšce, a proto se v každém případě předpokládá pojem výšky. Srovnávací a metrické „být tak a tak vysoký“ přisuzuje jako výsledek srovnání výšek stejnou výšku,<sup>40</sup> komparativ „vyšší“ naproti tomu větší výšku. Také komparativní „být vysoký“ přisuzuje větší výšku, a to vůči speciálnímu korelativu, vůči průměrné výšce odpovídající třídy předmětů. Pozitiv, jako skrytý speciální případ komparativu, je zde vůči němu sekundární: nejprve je třeba rozumět „vyššímu“, aby potom bylo možné v tomto užití rozumět „vysokému“. – Tento výsledek ukazuje, že Tugendhat a ostatní mají

<sup>40</sup> Jestliže je tomu tak, jak bylo řečeno výše, že být 18 m vysoký znamená být osmnáctkrát *tak vysoký jako* je dlouhý etalon metru, lze metrické užití převést na ekvatické. Srv. k tomu E. Tegtmeier, *Komparative Begriffe*, Berlin 1981, str. 46.

zcela pravdu, když pojetí, že „dobré“ je implicitně komparativní, zdůvodňují výpovědi, že „dobré“ funguje jako „vysoké“, přičemž mají na mysli, jak lze nyní upřesnit, výraz „vysoké“ v komparativním smyslu. Nyní je otázka, zda „dobré“ skutečně takto funguje.

## VIII

Již na první pohled se zdá být jen málo pravděpodobné, že je tato jednoduchá, dále nediferencovaná teze správná. Slovo „dobré“ má totiž nesrovnatelně rozmanitější použití než „vysoké“. To již předem vede k podezření, že funguje-li „dobré“ vůbec jako „vysoké“, platí to nanejvýš pro některé způsoby užití, nikoli však pro všechny. – Způsob užití, který je asi zcela jasně nekomparativní, je ten, který v. Wright nazývá „beneficial“.<sup>41</sup> „Beneficial good“ je něco, co je dobré pro živou bytost, co živé bytosti prospívá. „Zdravá výživa je dobrá“, je jedním takovým příkladem. Domnívám se, že není potřeba dlouhých úvah, abychom viděli, že v tomto užití není „dobré“ vztaheno k srovnávané třídě a k průměrné hodnotě a že není skrytě komparativní. To, co je „beneficial good“, určitým kauzálním způsobem působí, a ke zjištění, zda něco takto působí či nikoli, není potřeba srovnání s ostatními způsoby chování. Totéž platí pro věc, jež je dobrá, kterou v. Wright, aby je odlišil od „beneficial goodness“ s jejím speciálním zaměřením na blaho živé bytosti, nazývá „utilitarian goodness“. Takto je dobré to, co je užitečné k dosažení určitého cíle. Tak je např. dobré znát jazyk země, chceme-li se v cizí zemi co možná nejvíce dozvědět o jejím lidu a jejích zvycích. I to, co je takto dobré, má kauzální efekt vzhledem k předpokládanému účelu, a k tvrzení, zda něco tento účinek má či nikoli, není potřeba znovu komparace.

Užití „dobrého“ ve smyslu „prospěšného“ a „užitečného“ jsou predikativní. I o třetím predikativním, totiž morálně predikativním užití bych se chtěl zmínit jen krátce. Mohu přitom nechat zcela otevřené, jak přesně je třeba v tomto případě rozumět „dobrému“. V každém případě se mi zdá jasné, že se zde nejedná o skrytě komparativní užití. Řekne-li někdo, že mučení je špatné, že dodržet slib je dobré – jaký je tu vztah k průměrné hodnotě? To, že „dodržet slib je dobré“, neznamená, že je to lepší než něco jiného, to, že „mučení je špatné“, neznamená, že je to horší než něco jiného. Kant, jak již bylo řečeno, to viděl velmi jasně.

<sup>41</sup> G. H. v. Wright, *The Varieties of Goodness*, London 1963, str. 41 nn.

Zdá se, že pro predikativní užití neplatí ani výše učiněná výpověď, že o dvou věcech, jež jsou špatné, lze přesto říci, že jedna z nich je lepší než druhá. Tak je špatné jak to, když se člověk málo pohybuje, tak i to, když pravidelně užívá drogy. Nelze však říci, že je lepší, když se člověk málo pohybuje, než když pravidelně užívá drogy. Řekli bychom, že to není tolik špatné. To, co je „beneficial good“, „pozitivně“ působí na naše blaho. A způsob chování, jehož negativní působení na naše blaho je menší než negativní působení jiného způsobu chování, neoznačujeme jako „lepší“. Totéž platí pro „utilitaristické“ pojetí toho, že něco je dobré. A totéž platí i tehdy, je-li někdo dobrý v morálním smyslu, neboť o dvou špatných věcech – řekněme: nedodržet slib a někoho mučit – nelze říci, že jedna z nich je lepší než druhá. – Výpověď, že „lepší“ se shoduje s „vyšším“ a „delším“ v tom, že dvě věci lze srovnávat s pomocí komparativu, přičemž oběma se upírá pozitiv, platí tedy zřejmě jen pro atributivní, nikoli pro predikativní užití „dobrého“.

Toto, především však ona tak jasná skutečnost, že predikativní užití „dobrého“ není skrytě komparativní, by někoho mohlo přivést na myšlenku, že dosavadní úvahy se mýjely cílem, neboť teze o implicitně komparativním smyslu „dobrého“, ačkoli se to výslovně neříká, se vztahuje jen na atributivní použití. Přesto tomu tak není. Jak bylo řečeno, Tugendhatova výslovně zmíněná teze zní, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“; toto je „klíčový význam“,<sup>42</sup> který sjednocuje všechny rozdílné způsoby užití (nehledě k některým nemnohým, zde nedůležitým subjektivním užitím).<sup>43</sup> A v tomto „hodno přednosti“ vězí to, co je „lepší“, jehož spojení s „dobrým“ je hájeno právě tezí, že „dobré“ je implicitně komparativní. – Tato teze, jak se nyní ukázalo, je ve vztahu k predikativnímu užití „dobrého“ mylná.

## IX

Přejdeme k atributivnímu užití. G. H. v. Wright rozlišuje především tři druhy ‚bytí dobrým‘: instrumentální („dobrý nůž“, „dobrý hlídací pes“), technický („dobrý šachista“, „dobrý běžec“) a to, co nazývá „medical goodness“ („dobré srdce“, „dobré oko“). Tyto druhy jsou logicky atributivní, tzn. že kritéria toho, co je dobré, jsou kritérii určité třídy předmětů. Dobrý nůž je dobrý *jakožto nůž*, dobrý šachista

<sup>42</sup> Srv. *PrEth*, str. 67 n.

<sup>43</sup> Srv. *VEth*, str. 50.

je dobrý *jakožto šachista*. V případě, že je něco dobré instrumentálně, je relevantní třída předmětů definována vztahem k účelu. Tak pro třídu předmětů, do níž patří nože, je konečným účelem krájení. A nůž je dobrý právě vzhledem k tomuto účelu, totiž pokud dobře krájí. Je-li něco dobré v technickém smyslu, je pro relevantní třídu předmětů konečný vztah k činnosti. Pro šachistu je přirozeně podstatnou činností hraní šachů. A šachista je dobrý právě vzhledem k této činnosti, totiž pokud je dobrý v šachu. Konečně u „medical goodness“ je třída předmětů definována vztahem k funkci. Funkcí srdce je pumpovat krev v těle. A srdce je dobré, pokud tuto funkci plní normálně, „jako-by přirozeně“.<sup>44</sup>

Je „dobré“ v těchto užitích či jen v některém z nich skrytě komparativní? Začněme od toho, co je dobré v technickém smyslu. Jak bylo řečeno, někdo je technicky dobrý, je-li dobrý v činnosti, která je podstatná pro příslušnou třídu předmětů. Podle čeho lze rozhodnout, zda někdo je v relevantní činnosti dobrý či nikoli? G. H. v. Wright jmenuje dva testy, které lze aplikovat v mnoha případech.<sup>45</sup> Jedním je „competitive test“, který lze aplikovat na všechny činnosti, jež souvisejí s výhrou či prohrou. Tento test umožňuje určit, zda je někdo lepší než někdo jiný. Je to tedy test pro určení toho *lepšího*. Tak např. osoba *A* hraje lépe šachy, a tedy je lepším šachistou než osoba *B*, když vždy, nebo přinejmenším zpravidla, nad osobou *B* zvítězí, tedy když je ve hře, jak se ukáže v průběhu partie, zdatnější než osoba *B*. Tím je nalezeno jasné kritérium pro určení toho, který šachista je lepší. Kdy je však někdo dobrý šachista? Posuzuje-li se to, že nějaký šachista je lepší, jeho zdatností ve hře, tak to také platí pro to, co je dobré. Šachista je dobrý, je-li určitým způsobem zdatný ve hře. Existují dvě možnosti, jak lze definovat zdatnost ve hře, která z hráče dělá dobrého hráče: absolutní a relativní. Absolutní fixování měřítka by stanovilo měřítka zcela nezávisle na faktických schopnostech šachistů, třeba takové, že ty a ty chyby se nebudou u hráčů vyskytovat a že ty a ty kombinace budou hráči ovládat. Potom by bylo možné rozhodnout, zda šachista je či není dobrý, aniž bychom ho srovnávali s jinými šachisty. Alternativou k tomu je, že se budeme orientovat podle faktických schopností šachistů, a zdatnost ve hře, která šachistu dělá dobrým šachistou, určíme relativně ve vztahu k průměrné zdatnosti ša-

<sup>44</sup> Srv. k těmto rozlišením G. H. v. Wright, cit. d., str. 52.

<sup>45</sup> Tamt., str. 35 n.

chistů ve hře. Šachista je dobrý tehdy, je-li dobrý ve srovnání s ostatními šachisty, je-li totiž (výrazně) lepší než průměrný šachista. – Je vcelku zřejmé, domnívám se, že „dobré“ ve výrazu „dobrý šachista“ je určeno relativním standardem. Šachista je dobrý, jestliže je lepší než průměrný šachista, a to znamená, jestliže je jeho zdatnost ve hře větší než zdatnost průměrného šachisty. Toto užití „dobrého“ jednoznačně předpokládá srovnání, je jednoznačně komparativní.

Skutečně zde tedy narážíme na to, že něco je skrytě komparativně dobré. To, že je něco dobré, v tomto užití znamená, že je lepší než průměr. A skutečně se zdá, že se toto „dobré“ v důležitých ohledech shoduje s „vysokým“ v jeho komparativním použití. Jako je „vysoké“ v komparativním smyslu sekundární vůči komparativu „vyšší“, tak je i „dobré“ v technickém smyslu, v právě zkoumaném užití, sekundární vůči komparativu „lepší“; v prvním i ve druhém případě lze adjektivum ve formě pozitivu vysvětlit jako odkaz ke komparativu. Důvod je v obou případech týž: jako je ‚vysoký‘ speciální formou ‚vyššího‘, je i ‚dobrý‘ speciální formou ‚lepšího‘. – Tato shoda nastává pochopitelně jen tehdy, je-li vlastnost, která z hráče dělá dobrého hráče, určena relativně. Kdyby na místo toho byla určena absolutně, bylo by „dobré“ v tomto případě právě tak málo komparativní jako v dosud zkoumaných predikativních užitích.

To vypovídá o něčem velmi důležitém, totiž o tom, že skrytou komparativitu „dobrého“ nelze odvodit ze semiotiky slova samého, jako je tomu např. u slova „vysoký“; „dobré“ přejímá komparativitu spíše z vlastnosti, jež danou třídu předmětů činí dobrou. Je-li tato vlastnost komparativní, přejímá tuto komparativitu „dobré“, není-li komparativní, není takové ani „dobré“. Je-li to, co činí šachistu dobrým, větší zdatnost ve hře – ve srovnání s průměrným šachistou –, je „dobré“ komparativní; pokud by však to, co činí dobrým, bylo tím, co zabraňuje určitým chybám, nebylo by „dobré“ komparativní. K tomuto ústřednímu bodu se ještě vrátím.

Zůstaňme však ještě u srovnání „dobrého“ v komparativním smyslu s „vysokým“. Je zřejmé, že neexistuje užití „dobrého“, které by odpovídalo „vysokému“ v metrickém smyslu a které by předpokládalo metrizovanou stupnici. Neříká se totiž, že hráč je tak a tak dobrý, přičemž by proměnná „tak a tak“ udávala míru. Otázku, jak je šachista *A* dobrý, nelze zodpovědět přímým vztahem k metrizované stupnici, nýbrž jen srovnáním s ostatními šachisty: „*A* hraje tak dobře jako *B*.“ nebo „...lépe než *B*, ale hůř než *C*.“ O věži lze naproti tomu na základě metrizované stupnice říci bez jakéhokoli vztahu k jiným věžím, že je

tak a tak vysoká. – I když chybí metrizovaná stupnice, lze zavést stupnici, na níž je možné každému šachistovi přiřadit určité místo. Jestliže je šachista *A* zdatnější ve hře než *B*, bude umístěn nad *B*. Je-li *C* zdatnější ve hře než *B*, ale *A* zdatnější než *C*, bude *C* umístěn mezi *A* a *B*. *A* jestliže je *D* zdatnější ve hře než *C*, *A* však zdatnější než *D*, bude *D* umístěno mezi *A* a *C*. Mnoha takovými srovnáními vznikne poměrně diferencovaná stupnice, jež dovolí, aby byl hráči přiřazen, sice ne jeden bod jako na metrizované stupnici, ale přesto nějaký krafoučký úsek. Pro takovou stupnici je charakteristické, že místa, jež šachisté zaujmou, jsou stanovena pouze vztahem k jiným šachistům a k jejich hráčské zdatnosti.

Jak jsme viděli, každé srovnání výšky předpokládá pojem výšky. Výška je srovnávací hledisko. Neboť jak vysoké, tak i nízké věci mají určitou výšku. Právě tak mají dlouhé i krátké věci určitou délku, na základě které je lze srovnávat. Jaké srovnávací hledisko je u dobrých a špatných věcí? Jaká jim náleží společná vlastnost, která zahrnuje dobré i špatné? Lze tuto otázku zodpovědět, nejen s ohledem na speciální třídu předmětů, nýbrž obecně? Že to není jednoduché, souvisí patrně s tím, že němčina [ani čeština] (podobně jako i řečtina) nezná abstraktní podstatné jméno, utvořené z adjektiva „dobrý“. Slovo „Güte“ (dobrota) má speciální význam a neplní tuto funkci. Pokud bychom měli toto abstraktní jméno, mohli bychom – podobně jako říkáme: tato věž je nízká, tedy nikoli vysoká, má však pochopitelně určitou výšku, nebo: tato tyč je krátká, tedy nikoli dlouhá, má však pochopitelně určitou délku – analogicky říci: toto je špatné, tedy nikoli dobré, má to však pochopitelně... To, že by na toto místo patřilo abstraktní jméno, utvořené z adjektiva „dobrý“, které by v tomto užití odpovídalo určitému použití adjektiva „dobrý“, ukazuje formulace, v níž o dvou špatných šachistech se stejnou zdatností ve hře řekneme, že jeden hraje stejně *dobře* jako druhý. Tedy o obou, i když jsou špatní, řekneme, že jsou určitým způsobem dobří. A právě toto ‚být dobrý‘ je tím, co se srovnává, když se řekne, že nějaký šachista je lepší než jiný. Toto ‚být dobrý‘ samozřejmě nelze zaměnit s ‚být dobrý‘, jež je přisuzováno ve výrazu „dobrý šachista“. Stejně tak nelze zaměnit ‚vysoké‘ ve větě: „Věž *A* je vysoká.“, s ‚vysokým‘ ve větě: „Věž *A* je stejně vysoká jako věž *B*.“ Místo zpodstatnělého infinitivu se jako náhrada za chybějící abstraktum nabízí nejspíš výraz „kvalita“. I o špatných věcech lze říci, že mají jistou kvalitu, že, i když je jejich kvalita malá, je kvalita jedné věci větší než druhé. – Můžeme tedy říci, že dobré i špatné věci jsou srovnány s ohledem k jejich kvalitě.

Skrutá komparativita právě diskutovaného „dobrého“ v technickém smyslu se zřetelně ukazuje v dalším bodě: protože věž je vysoká pouze tehdy, je-li (výrazně) vyšší než průměrná výška věží, nelze se domnívat, že *všechny* věže jsou vysoké. To je logicky nemožné. Neboť jen některé věže mohou být vysoké. Stejně tak je nemyslitelné, aby všichni šachisté byli dobří, neboť to, co z šachisty dělá dobrého šachistu, je určeno relativně. Všichni šachisté nemohou být (výrazně) lepší než průměr šachistů. Pokud by naproti tomu to, co z šachisty dělá dobrého šachistu, nebylo určeno relativně, nýbrž absolutně, bylo by asi velmi pravděpodobné, že všichni šachisté jsou dobří. Jestliže by nějaký šachista byl dobrý, když nedělá určitou chybu a když ovládá určité kombinace tahů, bylo by logicky možné, aby všichni šachisté byli dobří a aby neexistovali žádní špatní šachisté.

Rozdíl mezi tím, co je dobré ve smyslu skrytě komparativním a nekomparativním, si lze dále objasnit pomocí jednoho myšlenkového experimentu. Představme si, že by si všichni šachisté vzali zázračný prášek, jenž by měl za následek, že by jejich um třikrát vzrostl. I přes tuto změnu zůstanou pochopitelně všechny relace mezi tím, co je lepší a horší, stejně jako dřív. Také v této nové situaci existuje něco jako průměrná hráčská zdatnost; průměrní šachisté jsou stejní jako předtím. To znamená, že ani teď nejsou všichni šachisté dobří; dobří jsou jen ti, kteří hrají (výrazně) lépe než průměrný šachista. Tedy i v nové situaci existují špatní šachisté. – Toto lze považovat za podivné a lze se domnívat, že po této výkonostní explozi je již neospravedlnitelné hovořit o špatných šachistech. Koneckonců ti, které bychom podle tohoto nového jazykového úzu museli nazvat „špatnými“, hrají lépe či alespoň stejně dobře jako dříve dobří šachisté. Vzhledem k dosažené úrovni bychom mohli říct pouze to, že nyní hrají všichni šachisté dobře. Tato intuice uplatňuje nekomparativní, absolutní kritéria: jestliže se určité chyby nedělají, pak jsou všichni hráči dobří. Nebo také: je-li někdo zdatný ve hře, což za normální situace před pozřením prášku vyznačuje dobrého hráče, je dotyčný dobrým šachistou. V tomto případě se dříve relativní určení toho, že je někdo nebo něco dobré, stalo určením absolutním. – Předpokládám, že se většina postaví proti tomu, aby se i v nové situaci mluvilo o špatných hráčích. A tento odpor se značně zvýší, způsobí-li zázračný prášek, že se zdatnost ve hře nezvýší jen třikrát, nýbrž desetkrát. Takový příklad ukazuje, že když mluvíme o „dobrém šachistovi“, nezakládáme své tvrzení na *čistě* komparativním pojmu „být dobrý“. „Být dobrý“, jež jsme šachistovi přisoudili, má i nekomparativní, absolutní určení, jež se ukazuje v podmínkách

myšlenkového experimentu. Zřejmě lze agregát komparativních i nekomparativních rysů určit na základě užívání výrazu „dobré“. Přitom se může stát, že různé rysy nebude možné obecně rozlišit. Šachisté, kteří jsou dobří, poněvadž hrají lépe než průměr, určité chyby zpravidla nedělají. Za určitých podmínek lze rysy rozlišit, tak např. když nějaký šachista, který je ve srovnání s ostatními šachisty dobrý, udělá chybu, která již nedovoluje ospravedlnit to, aby byl nazván „dobrým“ šachistou. Pak řekneme: „Hraje sice lépe než průměr, ale při těchto chybách jej nelze nazvat ‚dobrým‘.“ Zde je zřejmé, že užití „dobrého“ určují nekomparativní rysy. Podobné situace by se vyskytovaly častěji, kdyby šachisté nějakým zlým osudem spolkli špatný prášek, který by způsobil, že by hráčská úroveň drasticky klesla. Pak bychom patrně řekli, že někdo sice hraje lépe než průměr, ale jeho hru nelze vzhledem ke katastrofálním chybám v žádném případě nazvat „dobrou“.

V tom, co bylo řečeno, se ukazuje, že není vždy snadné rozhodnout, zda je užití výrazu „dobré“ komparativní nebo nekomparativní. Relativní i absolutní kritéria toho, že je něco dobré, se totiž prolínají, jak je tomu v případě „dobrého šachisty“.

Druhý v. Wrightem jmenovaný test, podle kterého lze v mnoha případech rozhodnout, zda je někdo v nějaké situaci dobrý nebo špatný, je „achievement test“.<sup>46</sup> Lze jej užít v případě dobrého běžce. Také tento test je nejprve testem toho, co je technicky *lepší*: běžec *A* je lepší než běžec *B*, jestliže určitou vzdálenost uběhne dříve než *B*. Kdy je tedy někdo *dobry* běžec? Také zde se zdá, že odpověď zní: jestliže je (výrazně) lepší než průměr běžců. I zde tedy narážíme na skrytě komparativní užití „dobrého“. A jak se zdá, jedná se zde o *čistě* komparativní užití. Neboť o tom, zda je někdo dobrým běžcem, rozhodne pouze čas, po který běží. Odhlédnout zde od faktického výkonu běžců a absolutně stanovit určitý čas, po který je třeba běžet, by znamenalo, že být dobrým běžcem by bylo určeno zcela svévolně. Jak známo v posledních desetiletích jsou časy, za něž špičkoví běžci uběhnou různé vzdálenosti, stále kratší. Kritéria toho, že je někdo dobrý či špatný, se těmito časům neustále přizpůsobují, vždy v obecnosti s faktickými výkony běžců. Tak je zcela přirozené, řekneme-li o běžci z 50. let, že to byl svého času dobrý běžec, ale dnes by jím již se svými časy nebyl.

<sup>46</sup> Tamt.

Ani „competitive test“ ani „achievement test“ není aplikovatelný, pokud jde např. o ‚dobrého‘ zpěváka. Zpěv není činnost, jež zná výhru a prohru. Není to ani žádná činnost, jejíž kvalitu by bylo možné nějakým způsobem měřit. A přece mluvíme o tom, že někdo je dobrý zpěvák, a že nějaký zpěvák je lepší než jiný. Podle čeho rozhodujeme o tom, že je někdo lepší? Tugendhat navrhuje, abychom si představili soutěž, v níž si zpěváci vzájemně konkurují.<sup>47</sup> Nejprve však operuje s ne-relativním kritériem, když říká, že ten, kdo zpívá falešně, je již předem ze závodu vyřazen. Ten, kdo zpívá něco jiného než to, co je na notovém papíře, není – nezávisle na tom, jak zpívají ostatní zpěváci – dobrý zpěvák. O všem ostatním, jak říká Tugendhat, pak rozhodne porota, která je sestavena ze zkušených znalců. Protože však členové poroty rozhodují o tom, kdo ze dvou zpěváků je lepší, na základě určitých kritérií, lze i představu o porotě ponechat stranou. Jde tu totiž o to, jaká jsou kritéria toho, že je někdo nebo něco lepší a dobré, nikoli o to, kdo je schopen poznat, zda jsou či nejsou nositelé těchto vlastností k dispozici. Kritérium toho, že něco či někdo je lepší, je spleť různých elementů, k nimž patří především intenzita a čistota hlasu jakož i síla výrazu. Tyto elementy si mohou pochopitelně i konkurovat. S otázkou, jaká důležitost se přikládá jednotlivým kritériím, vstupují nezadržitelně do hry subjektivní momenty. Nebudu se touto problematikou blíže zabývat. Kdy je tedy zpěvák *dobrým* zpěvákem? Jak jsme viděli, hrají zde svou roli absolutní kritéria. Ale zatím jsou určena jen minimální kritéria. Musí přistoupit i jiná kritéria, která nelze stanovit nezávisle na faktických výkonech zpěváků, nýbrž jen jejich srovnáním. Také zde je rozhodujícím srovnání s tím, co umí ostatní zpěváci a co umí průměrný zpěvák. Těž v tomto třetím typu technického ‚dobrého‘ narážíme na skryté komparativní ‚dobré‘.

## X

Poté, co jsme takto objasnili ‚dobré‘ v technickém smyslu, je na čase, abychom se podívali na ‚dobré‘ ve smyslu instrumentálním. Takové ‚být dobrý‘, jak bylo řečeno, existuje, jestliže je něco dobrým *X* na základě toho, že dobře slouží účelu, pro něž je *X* určeno. Nůž je pak dobrým nožem, jestliže dobře slouží účelu, pro který je nůž určen, jinými slovy, jestliže dobře krájí. Nůž je špatný, jestliže svému účelu

sice slouží, nikoli však dobře.<sup>48</sup> Podle čeho se rozhodneme, zda nůž krájí, či nekrájí dobře? Předpokládejme, že jde o nůž, který se primárně používá ke krájení masa. Po takovém noži požadujeme, aby maso nejen nějak ukrojil, nýbrž aby je ukrojil hladce. Takový nůž tedy krájí dobře, jestliže krájí hladce. Je-li takto určen dobrý účel, je zřejmé, že se zde nejedná o komparativní ‚být dobrý‘. Abychom zjistili, zda je nůž dobrý, musíme jen vyzkoušet, zda krájí hladce, a to nevyžaduje srovnání s ostatními noži. Mimoto je bezpochyby myslitelné, že dobré jsou všechny nože na maso, když všechny krájí hladce.

Je správné zdůraznit, že v případě nože – kdy je pro předměty této třídy absolutně určeno kdy jsou dobré – není třída předmětů zároveň *porovnávanou* třídou. Mnohdy je třída předmětů, na kterou je vztaženo atributivní ‚být dobrý‘, pochopena již jako porovnávaná třída. To je, jak se ukazuje, chyba. Třída předmětů není nikdy porovnávanou třídou, jestliže jsou kritéria ‚dobrého‘ určena absolutně. V těchto případech lze totiž bez srovnání s jinými předměty dané třídy rozhodnout, zda je předmět dobrý či nikoli, a to na základě kritérií, jež jsou specifická pro danou třídu předmětů.

Je tedy na tomto příkladu s nožem již vidět, že instrumentální ‚být dobrý‘ není vůbec komparativní? Nikoli, existují nejen tyto, nýbrž i jiné příklady. Proč by nemělo být možné, aby předmět nějaké třídy dobře provedl patřičnou činnost, když ji vykoná lépe, než to udělá průměrný exemplář dané třídy předmětů? V takovém případě by existovalo skryté komparativní užití ‚dobrého‘. Vezměme si za příklad nějakého dobrého lékaře. ‚Být dobrý‘, jež se přisuzuje lékaři, jakož i ‚být dobrý‘, jež se přisuzuje např. učiteli nebo vojákovi – lze hovořit o ‚být dobrý‘ v ‚profesním‘ smyslu, neboť se jedná o to, že je někdo dobrý v nějakém povolání –, je něčím mezi ‚být dobrý‘ v technickém i v instrumentálním smyslu. Lékař je dobrý lékař, pokud je dobrý v *činnosti*, jež je pro lékaře podstatná. Potud se jedná o technické ‚být dobrý‘. Ale činnost, podstatná pro lékaře, je zaměřena k *účelu*. Zda je lékař dobrý, zda je dobrý v léčení, se rozhodne na základě toho, zda svou činností dobře naplňuje tento účel. Instrumentální ‚být dobrý‘ je tedy v tomto případě základní. – Účel, jemuž lékař slouží, je uzdravování nemocných. A lékař tomuto účelu slouží nejen nějakým způsobem, nýbrž dobře, tehdy, je-li jeho léčba často úspěšná, tedy má-li

<sup>47</sup> *VEth*, str. 52 (Tugendhat uvádí příklad s houslistou).

<sup>48</sup> G. H. v. Wright, cit. d., str. 22 již poznamenal, že ‚dobré“ a ‚špatné“ jsou v instrumentálním použití kontradiktorické protiklady.

(výrazně) častěji úspěch než průměr jeho kolegů. Lékař *A* je tudíž lepší než lékař *B*, pokud má častěji úspěchy v léčbě, a lékař *A* je dobrý, má-li častěji úspěch než průměr jeho kolegů. – Ukazuje se, že zde máme co činit s ‚být dobrý‘ ve skrytě komparativním, instrumentálním smyslu.

Kvintescenci dosavadních zkoumání o ‚být dobrý‘ v atributivním smyslu mohu nyní formulovat, aniž bych se výslovně zmínil o „medical goodness“ a o dalších druzích atributivního ‚být dobrý‘, o ‚být dobrý‘ v aesthetickém smyslu („dobré víno“). Nejdůležitější je přirozeně to, že sice skutečně existují skrytě komparativní užití slova „dobré“, že však všechna atributivní použití taková nejsou. Přitom komparativita není, jak by se mohlo zdát, tam, kde se vyskytuje, *intrinsická*: nevyplývá z významu slova „dobré“; je spíše *extrinsická*, je to „přenesená“ komparativita, přenesená z deskriptivních vlastností, které jsou pro danou třídu předmětů vlastnostmi, jež je činí dobrými. Není-li taková vlastnost vztažena k jiným předmětům dané třídy relativně, není ani ‚být dobrý‘ komparativní. Je-li naproti tomu taková vlastnost vztažena k jiným předmětům dané třídy relativně, je i ‚být dobrý‘ komparativní. V případě nože je vlastností, která dělá nůž dobrým nožem, schopnost hladce krájet. To je ne-relativní vlastnost, a „dobré“ v souvislosti s nožem není skrytě komparativní. V případě šachisty je takovou vlastností větší zdatnost ve hře než jakou má průměrný šachista. Toto je relativní vlastnost, a „dobré“ v souvislosti s šachistou, je skrytě komparativní. – Zatímco „dobré“ je tedy vždy komparativní jen *extrinsiccky*, v závislosti na daných vlastnostech, je „vysoké“ ve svém komparativním užití („vysoká věž“) komparativní *intrinsiccky*.

Je-li objasněna charakteristická logická závislost toho, co je dobré, na vlastnostech, jež někoho či něco činí dobrým, objevuje se otázka, zda by se vůbec mělo mluvit o komparativním a ne-komparativním užití „dobrého“. To, co činí nůž dobrým a to, co činí hodinky dobrými, jsou naprosto odlišné věci. Přesto není význam „dobrého“ ve výrazu „dobrý nůž“ jiný než ve výrazu „dobré hodinky“. Kdybychom se v těchto formulacích tázali po významu „dobrého“, jistě bychom odhlédli od rozdílu vlastností, jež činí dobrým. Stejně tak nemá slovo „dobré“ ve výrazu „dobrý šachista“ jiný význam než ve výrazu „dobrý nůž“. Nic na tom nemění ani skutečnost, že to, co právě nyní dělá někoho či něco dobrým, se liší, a ani skutečnost, že vlastnost činící někoho či něco dobrým je v jednom případě komparativní, v jiném nikoli. Význam „dobrého“, společný pro obě užití, není těmito rozdíly ovlivněn.<sup>49</sup> Bylo by tedy naprosto chybné, kdybychom na základě

rozdílu, na který jsme narazili v souvislosti s komparativitou, hovořili o dvou rozdílných významech „dobrého“. Význam „dobrého“ není dotčen žádnými rozdíly v oblasti vlastností, jež činí dobrým – a tudíž ani rozdílem mezi komparativními a ne-komparativními vlastnostmi, jež činí něhoho či něco dobrým.

## XI

Kde se nacházíme po této dlouhé řadě myšlenkových kroků? Mým úmyslem bylo prověřit tezi, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“. První námitka proti této tezi byla, že nazveme-li něco „dobrým“, nestojíme bezpodmínečně před nějakou volbou, jak to předpokládá teze v bodě III. Druhá námitka tvrdí, že „dobré“ neznámá „hodno přednosti“ ani tehdy, když je jeho užití vázáno na situaci volby. Že tomu tak je, lze snadno ukázat (jak se stalo výše v bodě V) pro případ, že „hodno přednosti“ chápeme superlativně („hodno přednosti vzhledem ke *všem* ostatním možnostem“). Pochopíme-li naproti tomu „hodno přednosti“ komparativně („hodno přednosti vzhledem k jedné nebo několika jiným možnostem, tudíž ještě ne vzhledem ke *všem* ostatním možnostem“), je nasnadě připustit, že nikoli „dobré“, nýbrž „lepší“ znamená „hodno přednosti“. Viděli jsme, že Tugendhatova vlastní, i když ne jasně formulovaná teze je skutečně ta, že „lepší“ znamená primárně „hodno přednosti“. Ale takto lze určit i „dobré“, neboť být dobrým je speciální tvar být lepším. „Dobré“ znamená „lepší než...“, termín „dobré“ má tedy implicitně komparativní smysl a funguje v tomto ohledu jako výrazy „vysoké“ nebo „dlouhé“. Teze, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“, je tudíž nerozlučně spjata s pojetím, že „dobré“ je skrytě komparativní. Jak se ukázalo v části VII–X, je toto rozšířené pojetí komparativity toho, že je něco dobré, nedostatečné. Predikativní ‚být dobrý‘ není komparativní a ani atributivní ‚být dobrý‘ není jako takové komparativní. Jediné, co z tvrzené komparativity zůstává, je skutečnost, že u atributivního ‚být dobrý‘ mohou být komparativní vlastnosti, jež někoho či něco činí dobrým. V těchto případech se komparativita přenáší na dobré jako „dodatečná vlastnost“.<sup>50</sup> – Ztroskotá-li však předpoklad, že ‚být dobrý‘ je

<sup>49</sup> Srv. k tomu R. M. Hare, cit. d., str. 105 n.

<sup>50</sup> R. M. Hare, cit. d., str. 80, to nazývá být dobrým na základě jeho závislosti na upravujících vlastnostech „supervenient“ or „consequential“ property“.

obecně jen zvláštním případem nějakého ‚být lepší‘, ztroskotá tím i teze, že „dobrý“ v komparativním smyslu znamená „hoden přednosti“. Pojetí, že být dobrý znamená být hoden přednosti, je proto nyní v obou svých variantách vyvráceno. I když odhlédneme od toho, že „dobrý“ se nepoužívá jen v situacích volby, není pravda, že „dobré“ znamená „hodno přednosti“. Nejčastěji zastávaného pojetí normativní teorie dobra – totiž toho, které spatřuje kladný postoj, specifický pro vztah k tomu co je dobré, v *dání přednosti* – se tak musíme vzdát. Jestliže něco nazýváme „dobrým“, neříkáme tím, že je rozumné dát tomu přednost. Tím, jak slovo „dobrý“ užíváme, vztahujeme se ke světu jiným způsobem.

## XII

Ale jak dál? – Jak bylo řečeno již na začátku, můj záměr v tomto textu je kritický, nikoli konstruktivní. Přesto bych chtěl zdůraznit dva důležité body, které s tím, co bylo řečeno, souvisejí. *První*: předpokládejme, že jsem v situaci volby a musím z řady možností zvolit jednu. Pokud vím, která z možností je nejlepší, vím, kterou je rozumné zvolit. Pokud vím, že možnost *A* je lepší než možnost *B*, vím, že *A* je vzhledem k *B* hodno toho, aby mu byla dána přednost. Co nyní vím, když vím, že jedna nebo více možností jsou dobré? Výše (str. 2.10) jsem řekl, že výrazem „dobré“ označujeme možnosti, které vůbec přicházejí v úvahu. Přitom důvod, proč přicházejí v úvahu, je ten, že odpovídají tomu, co chci, vzhledem k němuž zvažuji, které možnosti mám zvolit. A právě toto míním, nazývám-li jednu z možností „dobrou“. Nazývat jednu možnost „dobrou“ znamená říci o ní, že odpovídá tomu, o co mi v základě jde. Ptám-li se bratra, co mám dělat po maturitě, mohl by nejprve odpovědět, že to přirozeně záleží na tom, co chci vůbec v budoucnosti dělat. Pokud bych to dokázal vymežit, mohl by říci: „Pokud je to tak, bylo by dobré udělat toto.“ A mohl by přidat: „Těž by bylo dobré udělat ono.“ Tím řekl o těchto možnostech, že odpovídají tomu, co v základě chci, že odpovídá mému chtění, vzhledem k němuž zvažuji, co mám dělat. Je to podobné, jako když si chci koupit nůž. I zde by se prodáváč mohl nejprve otázat: „Co chcete s tím nožem dělat?“ Pokud bude moje odpověď, že jím chci především krájet maso, potom řekne: „Ano, k tomu jsou tyto nože dobré.“ Jsou dobré, neboť odpovídají chtění, vzhledem k němuž zvažuji, co mám zvolit. – Úvaha, již provádím, když se táži, kterou z více možností mám zvolit, se tedy uskutečňuje ve více krocích.

Prvním krokem je zjistit, které z možností vůbec odpovídají zakládajícímu chtění, což znamená zjistit, které z možností jsou dobré. Přirozeně tím ještě není – odhlédneme-li od zvláštního případu, že jen jedna možnost je dobrá – zodpovězena otázka, kterou opcí je rozumné zvolit. Jsou jen vyznačeny možnosti, jež přicházejí v úvahu, mezi nimiž je tedy nutno v dalších krocích hledat možnost, která nejvíce odpovídá základnímu chtění. Proces zvažování není tedy v žádném případě uzavřen charakteristikou určitých možností jako „dobrých“. V dalších krocích je třeba zvážit, která ze dvou daných dobrých možností je lepší. Tak se na konci dostaneme k opcí, která je nejlepší. Zvolit ji je rozumné; tato možnost je hodna volby, je (v superlativním smyslu) hodna přednosti.

*Druhý* bod vede k náhledu, že nejen nejlivnější a nejrozšířenější varianta normativní teorie dobra, která určuje „dobré“ jako „hodno přednosti“, nýbrž všechny varianty této teorie jsou pochybené. – Brentano, jak jsme viděli výše (str. 2.3), určuje dobro jako to, co si zaslouží lásku, co je správné milovat. Tuto definici „dobrého“ klade souběžně s definicí „pravdivého“. Pravdivé je totiž to, co si zasluhuje uznání, to, co je správné uznat.<sup>51</sup> Tato definice pravdy je ovšem mylná. Výrok je pravdivý, jestliže se shoduje se skutečností. Výpovědi, že je výrok pravdivý a že si zasluhuje uznání, lze však snadno uvést do souvislosti. Tážeme-li se totiž, *proč* je správné, aby se dostalo uznání nějakému výroku, odpověď zní: je to správné, *neboť* výrok je pravdivý, shoduje se totiž se skutečností. Charakterizujeme-li nějakou výpověď jako pravdivou, vypovídáme tak něco o tom, jak se má výpověď ke skutečnosti. Charakterizujeme-li ji jako zasluhující si uznání, vypovídáme naopak něco o tom, jak se musíme vůči ní epistemicky chovat. A první výpovědi zdůvodňujeme výpověď druhou. Ukazuje se tedy, že obě výpovědi nám předkládají různé věci, a proto není pravda, že „pravdivé“ znamená „hodno uznání souhlasu“.

Stejnou chybu, kterou dělá Brentano v definici „pravdivého“, dělají v analýze „dobrého“ i všichni ostatní stoupenci normativní teorie dobra. Jestliže o něčem řekneme, že je to hodno přednosti, lze se otázat, *proč* je správné dát tomu přednost. Odpověď zní: *protože* je to lepší než alternativní možnost, více to totiž odpovídá *zakládajícímu chtění*. Právě tak se lze tázat, řekne-li se o něčem, že si to zaslouží lásku, že je vůči tomu třeba zaujmout kladný postoj, *proč* je správné

<sup>51</sup> F. Brentano, cit. d., str. 19.

zaujmout vůči tomu tento postoj. A odpověď zní: *protože* je to dobré, odpovídá to totiž zakládajícímu chtění. Tím, že je věc dobrá, se zde *vysvětluje*, proč je správné mít k ní kladný postoj. Proto i v tomto případě se jedná o dvě různé výpovědi. Ten, kdo něco charakterizuje jako dobré, říká tím, že to má vlastnosti, skrze které je to v souladu se zakládajícím chtěním. Ale neříká, že se vůči předmětu, o který jde, musíme chovat určitým způsobem. To ale ukazuje, že normativní teorie dobra celkově troskotá. To, že je něco dobré, definuje tato teorie s ohledem na kladný postoj, který vůči něčemu dobrému zaujíme na základě rozumové úvahy. Tím ale přehlídí, že v tom, že je určitý předmět dobrý, spočívá právě *důvod* správnosti kladného postoje k němu, a že je tedy třeba definovat ‚dobré‘ jinak, nezávisle na kladném postoji.

Když se nyní vyjasnilo, co znamená nazývat něco „dobrým“, totiž přisoudit mu vlastnosti, díky kterým je v souladu se zakládajícím chtěním, a ne tvrdit, že se vůči němu musíme chovat určitým způsobem, pak můžeme rozumět tomu, že se „dobré“ v žádném případě nepoužívá pouze v situaci volby. Také tam, kde nemáme žádnou volbu nebo fakticky před žádnou volbou nestojíme, může mít smysl tvrzení, že něco (nebo někdo) má vlastnosti, na základě kterých je v souladu se zakládajícím chtěním. Jestliže se vrátím z návštěvy u přátel a své ženě řeknu: „Mariana je ostatně dobrá matka“, pak informuji svou ženu o tom, že Mariana má podle mého pozorování vlastnosti, kterými odpovídá tomu, co se po rozumové úvaze od nějaké matky požaduje. Je to smysluplná informace, aniž bych se nacházel v situaci volby. Nemusím volit ani matku pro děti svých přátel, ani matku pro své nynější či budoucí děti. Ani nepřemýšlím o tom, kdybych byl sám matkou, zda bych měl být jako Mariana či spíš jako jiná matka. A ani má žena není v žádné z těchto situací volby. Přesto je výpověď, že Mariana je dobrá matka, bezpochyby smysluplná. – Tím se ukazuje něco velmi důležitého: „Evaluativní plus“ soudu o něčem „dobrém“ i obecně hodnotícího soudu nespočívá, jak se vesměs předpokládá, v tom, že je vodítkem jednání. Jestliže ve výše uvedené situaci řeknu, že Mariana je dobrá matka, není to soud, který by určoval jednání. Je to soud, jenž je vztažen ke chtění. A jen ve *speciálním* praktickém kontextu, právě v situaci, v níž zvažujeme, co máme my sami či jiní zvolit, vyplývá z volního vztahu vztah jednání. Tento praktický kontext však není pro soud, ve kterém se něco nazývá „dobrým“, něčím posledním. Poslední je zde jediné vztah k zakládajícímu chtění.

Skutečným důvodem toho, že nám i mimo situaci volby záleží na tom, abychom rozlišovali dobré a špatné, je, že jsme živé bytosti, které se ke světu vztahují voluntativně, a proto chtějí vědět, jak se věci světa vyjmají ve světle našeho chtění, v jakém vztahu jsou k tomu, co chceme. Toto je přirozeně důležité právě v situaci volby a závažné z praktického hlediska, ale i mimo takovou situaci je věcnou informací, že něco má vlastnosti, jež odpovídají tomu, co chceme. Protože tomu tak je, máme jazyk, který nám dává možnost říci, v jakém vztahu je svět k našemu chtění. Speciální soudy, jimiž tak činíme, jsou hodnotové soudy. „Dobré“ je nejobecnější hodnotové slovo; jím zjišťujeme, že něco má deskriptivní vlastnosti, jimiž odpovídá zakládajícímu chtění.

V takové situaci závisí vše na tom, abychom nesetřeli rozdíl mezi hodnotícím a pouze popisným soudem. Předchozí úvahy vyvolávají námitku, že pokud o něčem říci, že je to dobré, znamená, že to svými deskriptivními vlastnostmi odpovídá předpokládanému chtění, pak se jedná pouze o deskriptivní soud. Takový soud nepřisuzuje předmětu žádnou vlastnost, kterou má sám o sobě, nýbrž vlastnost, kterou má jen relativně vzhledem ke chtění, s tím, že by takový soud neexistoval, kdybychom se vztahovali ke světu výlučně epistemicky a nikoli též voluntativně; to však nemění nic na tom, že to je deskriptivní soud, že zjišťuje jen to, že to a to je skutečně tak. „Evaluativní plus“ hodnotícího soudu není tedy uchopeno, hodnotící soud se nám pod rukama spíše přeměnil v soud deskriptivní. Tato námitka bude dodatečně posílena představou, že hodnotící soudy jsou koneckonců vodítky jednání, a kdo to popře, nutně upadá zpět k popisu. Mezi těmito dvěma možnostmi třetí možnost neexistuje. – Tato námitka se navrhované analýzy „dobrého“ netýká; a kdo se domnívá, že soudy jsou buď jen popisující nebo jednání určující, přehlídí fakt, že se svými soudy již nějak vztahujeme ke světu, který není ani tím ani oním. Ten, kdo myslí v této alternativě, zahrazuje si tím vhléd právě do speciálního způsobu vztahu ke světu, který se vyjadřuje hodnotícími soudy.

Proč je tedy více než deskriptivním soudem, když o něčem řekneme, že je to dobré? Protože tento soud vyjadřuje zaujetí stanoviska k zakládajícímu chtění i přes zjištění, že daný předmět má deskriptivní vlastnosti, jimiž odpovídá nějakému chtění. Kdo něco nazývá „dobrým“, dává tím na srozmněnou, že určující chtění považuje za rozumné ve slabém smyslu, totiž za přinejmenším ne nerozumné. Chtění, k němuž se ten, kdo usuzuje, vztahuje, nemusí být přirozeně jeho vlastní. Tak je relevantním chtěním v situaci udělení rady chtění toho, kdo hledá radu; toto chtění nemusí sdílet ten, který udílí radu, může

mu být osobně dokonce vzdáleno. Musí je považovat pouze za přinejmenším racionální. Činí-li tak, může o možnostech jež odpovídají chtění říci, že by bylo dobré je realizovat. Není-li ze situace zřejmé, k jakému chtění se soud vztahuje, zpravidla výslovně říkáme, že něco, je *relativně* dobré k tomu a tomu chtění. Rozhodující je to, že když považujeme nějaké zakládající chtění za nerozumné, je nemožné nazývat věci, jež mu odpovídají, „dobrymi“. Výše jsem řekl, že Mariana je dobrá matka, neboť má vlastnosti, které chceme po matce *na základě rozumové úvahy*. Co je rozumné chtít po matce? To víme, pokud víme, proč vůbec po matce něco chceme. Důvod, zhruba řečeno, je ten, že chceme, aby děti vyrůstaly určitým způsobem. Pokud se to dostatečně konkretizuje, pak také víme, co je rozumné chtít po matce. Chtěl-li by někdo po matce zcela nerozumné věci, bylo by nemožné nazývat matku, která by tomuto chtění odpovídala, „dobrou“, a nebylo by to možné ani s explicitním doplněním: „vztaženo k tomuto speciálnímu chtění“. Spíš bychom řekli, že matka tomuto chtění sice odpovídá, ale to z ní ještě nečiní dobrou matku. To, proč ji nelze nazvat dobrou matkou, spočívá právě v tom, že zakládající chtění považujeme za nerozumné. – Z uvedeného vyplývá, že nejde o pouze deskriptivní soud, posuzujeme-li něco jako dobré, netvrdíme totiž pouze to, že něco svými deskriptivními vlastnostmi odpovídá *libovolnému* chtění. Takové posuzování přidává „evaluativní plus“, neboť obsahuje pozitivní zaujetí stanoviska ke chtění, vzhledem k němuž je ‚dobré‘ vztaženo.

*Přeložil Pavel Hobza*